

Kungl Krigsvetenskapsakademien framför sina varmaste gratulationer till Kungl Örlogsmannasällskapet som innevarande år firar sitt 250-årsjubileum.

*Sverker Göranson
Kungl Krigsvetenskapsakademiens Styresman*

Kungl Örlogsmannasällskapet

Sveriges marina akademi 1771–2021. En pigg 250-åring

av Bo Rask

Résumé

Royal Swedish Society of Naval Sciences is one of the ten Royal Societies in Sweden, founded in Stockholm on the 15th of November 1771 with the ambition to increase the skills in naval warfare for the officers in the Royal Swedish Navy. To build a knowledge base, a library was early recognized as the cornerstone for this ambition. Today the library is one of the finest naval libraries in the world and it is still used in the tuition of today's officers. The society periodically publishes a magazine with about 5-6 editions per year. The library, periodical magazines, and sessions with the fellows are all part of the society's annual work. In addition to this, we frequently organize seminars on interesting topics within our field of activity. Today we work to describe the strategic relation between shipping, trade, environment, and welfare for the people of Sweden.

KUNGL ÖRLOGSMANNASÄLLSKAPET (KÖMS) är en av de tio kungliga akademierna. I anciennitetsordning efter året för instiftande är Kungl Örlogsmannasällskapet nummer fem. Den första akademien är Kungl Akademien för de fria konsterna som instiftades 1735 och den sista är Kungl Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur instiftad 1932.

Det innebär att Kungl Örlogsmannasällskapet – Sveriges marina akademi – fyller 250 år i år. Akademien instiftades i Stockholm år 1771 och är idag Sveriges äldsta och förmodligen även en av världens äldsta militärvetenskapliga samfund.

I Kungl Örlogsmannasällskapets äldsta stadgar kan läsas "Fäderneslandets vidsträckta gränser äro dess stränder. Dess vackraste landskap ligga vid havet. Dess välmåga beror på dess näringar, dessas liv av handeln och sjöfarten. Strändernas försvar och sjöfartens skydd äro viktiga omsorger". Den fortfarande levande texten beskriver kort akademiens syfte att verka för utvecklingen av sjökrigsvetenskapen och sjöväsendet i allmänhet.

Redan vid sällskapets första session den 15 november 1771, anfördes att ett bibliotek måste anskaffas, och hederspreses viceami-

ralen Christoffer Falkengrén berättade att han redan då hade skrivit brev till de svenska ministrarna vid de utländska sjömakterna och av dem begärt att få en förteckning på där befintliga böcker inom sjötjänsten. Det blev grunden till dagens bibliotek – ett av världens finaste marinhistoriska forskningsbibliotek.

I de äldsta stadgarna framgår vidare att ”biblioteket bör bestå av en utvald samling av sådana böcker, som till större eller mindre del avhandla ämnen i en eller annan måtto hörande till sällskapets ändamål”. Även att ”Sällskapet företager sig att utreda alla de kunskaper och skyldigheter som vid särskilda tjänstgöringar i fredlig tid vid örlogs- och galärflottorna förefalla, så att de genom sällskapets bemödande bringas till yttersta fullkomlighet”. Vidare att ”utstaka de kunskaper i hela sitt sammanhang som äskas till utförande av det viktigaste värv, vilka amiralitetsofficerare vid alla möjliga tillfällen under sjökrig hava att utföra”.

Här framträder tydligt uppgiften att utbilda officerskåren att nå en högre grad av yrkesskicklighet i dess arbete att leda fartyg och fartygsförband i sjöstrid. Biblioteket har en viktig roll i det arbetet. Det är där fakta ska sökas och det är i böckerna och kartorna som jämförelser med andra länders mariner ska kunna göras.

Redan från januari 1817 anordnade Kungl Örlogsmannasällskapet taktiska föreläsningar två gånger i veckan i Karlskrona inom ramen för något som kallades ”Läsesällskap för flottans officerare”. Dessa föreläsningar främst för yngre officerare lade grunden till Sjöofficerssällskapet i Karlskrona.

KÖMS arbetar idag aktivt i fyra vetenskapsgrenar för att stödja och utveckla det svenska sjöväsendet och sjökrigsvetenskapen, det vill säga de maritima näringarna och alla de verksamheter som kan kopplas

till sjöfarten och dess alla stödverksamheter och skyddet av sjöfarten.

I samband med KÖMS’ 250 års-jubileum, gör akademien en extra insats för att understryka betydelsen av dessa frågor för Sveriges utveckling och välbefinnande, genom att öka kunskapen om KÖMS verksamhet hos näringslivet och därmed ytterst skapa bästa förutsättningar för ett väl fungerande totalförsvaret.

Med sjöfarten som en central del av vårt lands infrastruktur, är KÖMS med och bidrar till förutsättningarna för ett starkt, konkurrenskraftigt och väl fungerande samhälle och näringsliv. Havet, sjöarna och kuststräckorna har alltid utgjort en viktig infrastruktur tillgång och vattnet är en naturresurs för föda, kraft och energi. Vattnet i våra åar och älvar har bidragit till den svenska industriutvecklingen och sjöfarten har byggt välbefinnande samt säkrat svensk handel och varuförsörjning.

Sverige är en sjöfartsnation där marinen och den civila sjöfarten alltid samspelar i rikets tjänst. Marinens raison d’être är att hålla sjölederna till och från Sverige samt våra hamnar öppna och skydda sjöfarten kusten runt, då 90 procent av vår export och import går sjövägen. Det är en lika tidlös som klassisk uppgift. En uppgift som måste kunna hanteras av alla sjöfartsberoende nationer.

Likaså spelar den marina miljön, med exempelvis oceanografi, isbrytning, elkrafts- och kommunikationskablar, havsbaserad vindkraft, fiske och havsmiljön viktiga roller för vårt lands utveckling. Genom det fantastiska forskningsbiblioteket i Karlskrona, tidskriften *Tidskrift i Sjöväsendet* som har getts ut sedan 1836, samt akademiens sammanträden och andra aktiviteter värnar KÖMS om sjöfartens och sjöförsvarets utveckling och fortsatta investeringsbehov in i framtiden.

Sammantaget arbetar KÖMS – Sveriges Marina Akademi – för att beskriva den strategiska kopplingen mellan sjöfart, miljö, sjö-

försvar och välfärd. I korthet – förutsättningarna för att vårt land skall kunna fortsätta att utvecklas på ett positivt sätt.

De senaste 50 åren – säkerhets- och försvarspolitisk bakgrund

Den gångna femtioåriga perioden, från Kungl Örlogsmannasällskapets 200 årsjubileum 1971 till år 2021, har präglats av en serie stora och omvälvande säkerhets- och försvarspolitiska händelser. Inledningen av perioden kännetecknades av de närmast bottenfrusna relationerna mellan supermakterna USA och Sovjetunionen samt det höga militära spänningläget. Beredskapen var mycket hög vid samtliga förband i försvarsallianserna Nato och dåvarande Warszawapakten. Risken för krig var överhängande under vissa tider. Den här perioden under det kalla kriget medförde flera stora säkerhetspolitiska utmaningar för Sverige. Här kan nämnas de omfattande och långvariga ubåtskränkningarna under 1980-talet, ett myteri på den sovjetiska fregatten *Storozhevoy* år 1975 (som gick med västlig kurs mot Gotland), Polenkrisen 1980 (medförande inkallelser av marina förband), grundstötningen av den sovjetiska ubåten *S 363* (mer känd som *U 137*) i Karlskrona skärgård, det sönderfallande Sovjetunionen, de baltiska ländernas Nato-anslutning år 2004 samt när en rysk flygstyrka övade luftanfall mot mål i Sverige under påskhelgen 2013. Under de senare åren har den militära närvaron i Östersjön återigen ökat och är nu på lika höga nivåer som den var under det kalla kriget.

Det spända förhållandet i Östersjöregionen kom att vara fram till upplösningen av Sovjetunionen 1989. Då vidtog en period av avspänning som varade fram till dess att Ryssland under president Putin i mitten

av 00-talet började rusta upp för att återta Rysslands roll som en militärt dominerande stormakt. Den militära upprustningen påbörjades från en låg nivå, men med mycket stora ekonomiska resurser vilka huvudsakligen kom från den viktiga olje- och gasexporten. När Ryssland hade slängt av sig den upplevda förnedringens ok under 90-talet, snabbt återuppstat och militärt gick in i Georgien 2008, inleddes det första kriget i Europa under 2000-talet. Genom att Nato och EU endast i vaga ordalag protesterade, skapades förutsättningar för eventuella liknande framtida militära operationer. Sådana operationer syftar till att försöka bibehålla ett direkt inflytande över grannstater som betraktas som liggande inom den ryska intressesfären. Därigenom bibehålla eller om möjligt återskapa det viktiga militära operationsdjupet närmast Ryssland. I mars 2014 var det dags igen när Ryssland olagligen annekterade Krim och påbörjade ett lågintensivt krig i östra Ukraina.

Sverige, som sedan flera år hade befunnit sig i en ”strategisk time out” utan tydliga mål för vad Försvarsmakten skulle användas till, reagerade lika långsamt som de flesta andra länderna i Europa på de oroande signalerna från Ryssland. Förutsättningarna för ett effektivt militärt försvar av Sverige snarare försämrades när värnplikten lades vilande i och med riksdagsbeslutet 2009. Beslutet innebar att värnpliktsförsvaret med numerärt starka förband lades ned och att Sverige övergick till ett försvar baserat på anställda yrkesofficerare, soldater och sjömän.

Under de senaste 50 åren har försvarsanslagen samtidigt successivt skurits ned för att 2021 endast utgöra ca en procent av BNP vilket mycket negativt har påverkat utvecklingen av Försvarsmakten och vidmakthållandet av dess operativa relevans. Mot bakgrund av det över tiden alltmer osäkra säkerhetsläget i vårt närområ-

de, främst kopplat till Rysslands agerande i Ukraina 2014 och framåt, beslutade riksdagen genom försvarsbeslutet 2020 att för första gången på många år avdela reella tillskott till försvarsekonomin.

Den femtioåriga perioden inleddes dock med försvarsbeslutet 1972 där marinledningen hade föreslagit att ett antal äldre fregatter och jagare skulle byggas om till moderna fregatter för sjöfartsskyddsuppgifter främst i Västerhavet. Regeringen ogillade förslaget och i förarbetena till försvarsbeslutet ansåg den att ”flottan inte skulle ha mer resurser än vad som behövdes för att delta i invasionsförsvaret och då skulle inte flottan kunna försvara sjövägarna”. Vidare skrevs att ”frågan om export- och importsjöfart i ett avspärrningsläge bör enligt utredningens mening lösas med andra medel än militära. Kapaciteten för skydd av sådan sjöfart kan därför starkt minska eller t o m utgå. Kustsjöfart och transporter till och från Gotland måste emellertid kunna skyddas”.

Försvarsbeslutet 1972 ledde till avveckling av den tunga sjödugliga och tidsmässigt uthålliga ubåtsjakten. Samtidigt stärktes det ekonomiska försvaret genom en förhandslagring av strategiska råvaror, som till exempel råolja och gödningsämnen.

Det här försvarsbeslutet har kommit att kritiserats många gånger i marina kretsar därför att beslutet slog sönder systembalansen i marinen. Det invaggade även politiker och beslutsfattare, samt i stor utsträckning även marinens personal, i det märkliga tänkandet att marinen skulle vara helt fokuserad på invasionsförsvaret. Den mycket omfattande eskorttjänsten som flottan genomfört för att skydda vår handelssjöfart under de två världskrigen glömdes bort. Grunden till beslutet kanske kommer från synsättet att havet är en oöverstiglig vallgrav.

Invasionsförsvarets operativa idé var att med olika typer av anfalls- och minerings-

företag och i samverkan med attackförband ur Flygvapnet försöka förhindra att en angräpare skulle kunna genomföra överskeppningsföretag till svensk kust. Målet var att sänka en angräpares trupp- och materielastade fartyg för att bryta anfallskraften.

I skrivande stund, när de senaste femtio åren i Kungl Örlogsmannasällskapet verksamhet ska sammanfattas, framstår försvarsbeslutet 1972 som det enskilt mest intressanta försvarsbeslutet att kommentera. Detta för att konsekvenserna av detta försvarsbeslut på ett så genomgripande sätt har förändrat marinen och det marina tänkandet. Dessutom kan konstateras att förhandslagringen kom att bli en relativt kortvarig parentes, då den snabbt avvecklades vid det kalla krigets slut och när Sverige gick med i EU.

Vad har KÖMS åstadkommit och vad saknas?

Kungl Örlogsmannasällskapets valspråk är ”Med förstånd och styrka”. Syftet med akademiens verksamhet är enligt stadgarna att följa och aktivt verka för utvecklingen av sjökrigsvetenskapen och sjöväsendet i allmänhet. Med modernt språk talar vi idag om de maritima näringarna i stället för sjöväsendet.

Vid en granskning av artiklar i akademiens publikation *Tidskrift i Sjöväsendet* (TiS) under de gångna femtio åren, framgår det tydligt att akademien noggrant har strävat efter att följa utvecklingen av sjökrigsvetenskapen. Vitt skilda ämnen har behandlats under årens lopp. I årsberättelser, föredrag och anföranden har ledamöterna trängt in i de grunder som varit styrande för utvecklingen inom sjökrigsvetenskapen. Operationer, taktik, organisation, utbildning, personalfrågor, vapentechnik, logistik, sjukvård, sjöfart och skeppsbyggnad är exempel på verksamhetsdelar som studerats, analyserats och utvärderats. Ett stort antal

mycket initierade artiklar har skrivits om utvecklingen av nya vapen- och lednings-system, nya navigationsmetoder och navigationssystem samt dessas möjligheter för den marina striden. Övergången till den lätta flottan, införandet av nya ubåtstyper och komposit som byggnadsmaterial i ytfartygen, har genererat ett stort antal artiklar om modern skeppsbyggnadsteknik. Intresset för Arktis och havsforskningen har beskrivits i flera omgångar. Vårt lands sjöstrategiska läge mellan de två stormaktsblocken har naturligtvis behandlats i ett flertal artiklar, och efter Sovjetunionens fall har även innebörden av att de baltiska länderna anslöt sig till Nato-alliansen uppmärksammats.

En fråga som har haft stor säkerhetspolitisk och operativ betydelse för vårt land var utökningen av territorialhavet 1978 från fyra till tolv distansminuter. I TiS finns flera artiklar som beskriver de militära konsekvenserna av det utökade territorialhavet för vårt land med den uttalade neutralitetspolitiken ”alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig”. Frågan kom att ha stor betydelse under de så kallade ubåtsjaktåren under 1980–1990-talet, där IKFN-reglerna för eldtillstånd på inre vatten och på territorialhavet diskuterades ingående. Under senare år har även betydelsen av en angränsande zon som sträcker sig högst 24 distansminuter ut till sjöss räknat från baslinjerna debatterats flitigt.

Bristen på moderna vapen som till exempel modernt luftvärn och moderna sjömålsrobotsystem har också beskrivits väl i TiS. Vi finner även flera artiklar som argumenterar för hur marinen borde utvecklas. Med ovanstående beskrivning som grund, kan man med fog anse att akademien har fullgjort sitt uppdrag att följa och aktivt verka för utvecklingen av sjökrigsvetenskapen och sjöväsendet i allmänhet.

Samtidigt känns det som det är något som fattas vid en genomläsning av TiS' artiklar under de gångna femtio åren. Artiklar om marinens strategiska roll och uppgifter saknas nästan helt. Det är märkligt att all den strategiska, operativa och marina kompetens samt breda erfarenhet som akademiens ledamöter besitter, inte har utnyttjats i högre grad för att utbilda, argumentera för och att försöka påverka vårt lands såväl militära som politiska beslutsfattare i de för landet så viktiga maritima frågorna. Även argumentation och påverkan borde väl ingå i uppgiften att aktivt verka för utvecklingen av sjökrigsvetenskapen och sjöväsendet i allmänhet?

Att inte akademien, vare sig inför eller efter försvarsbeslutet 1972 förde en stark debatt mot det politiska uttalandet ”att flottan inte skulle ha mer resurser än vad som behövdes för att delta i invasionsförsvaret och att flottan därmed inte skulle kunna försvara sjövägarna” är mycket förvånande.

Det är också svårt att förstå att först utredningen och sedan regering och riksdag inte tycktes vara medvetna om, eller vilja förstå, att export- och importsjöfart alltid även är en del av vår kustsjöfart, men framför allt att sjöfarten är en förutsättning för vår folkförsörjning och landets överlevnad.

Här borde akademien ha agerat med kraft. Det är lika besvärande att övriga maritima remissinstanser inte heller protesterade högljutt mot det ologiska i skrivningen. Sjöfarten, som utredningen uppenbarligen ansåg var viktig, måste ju kunna anlöpa våra hamnar och därför också skyddas hela vägen från det fria havet över vårt territorialhav och inre vatten till eller från någon svensk hamn. Detta obegripliga beslut, – att resurser för skydd av sjöfarten kan utgå – ledde som redan nämnts till att svensk fartygsburen ubåtsjaktkapacitet nära nog helt utgick ur organisationen. Kvar fanns 1980 endast

sju ubåtsjakthelikoptrar och en jagare. Den senare utgick ur krigsorganisationen 1982. Vår möjlighet att hävda vårt territorium under havsytan reducerades till ett minimum vilket kan ha varit en faktor som öppnade vägen för de långvariga och säkerhetspolitiskt besvärande ubåtskränkningarna.

Mot denna allvarliga bakgrund, varför argumenterade inte akademien för att det inte går att särskilja de marina uppgifterna åt på detta byråkratiska sätt? Varför tydliggjorde inte akademien att konsekvenserna av stängda sjövägar och hamnar allvarligt skulle försvåra krigsansträngningarna, försvåra att ta emot hjälp från andra nationer och öppna för påtryckningar med krav att gå en angripare till mötes?

Svaret på dessa frågor står sannolikt att finna i att akademien trots sin från staten helt oberoende ställning, alltid som sina främsta företrädare har haft marinofficerare i aktiv tjänst på högsta nivå. Dessa officerare har därmed haft att balansera akademiens argumentation dels inom Försvarsmakten, dels mot politiken framför allt då beslut redan har fattats. Hur hårt kan akademien öppet kritisera demokratiskt fattade beslut utan att akademiens roll och goda namn och rykte påverkas negativt? Samtidigt uppmuntras debatten särskilt idag, men som alltid bör argumenten framföras före det att ett beslut ska fattas. Den uppenbara slutsatsen är att akademien därför måste vara mer proaktiv och arbeta långsiktigt för att nå framgång i sin argumentation för ett starkare sjöförsvaret.

Syftet med invasionsförsvaret var inledningsvis att om Sverige utsattes för angrepp, så skulle Försvarsmakten möta detta och i det längsta förhindra att angriparen fick fast fot på svensk mark. Från mitten av 1970-talet gavs även uppgiften att Försvarsmakten skulle verka såväl krigsavhållande som fredsbevarande. Detta kan sägas vara en utveckling av avskräckningsdoktrinen. Med andra

ord, om en supermakt anfaller ska invasionen vara så kostsam och ta så lång tid att slutmålet inte ska kunna nås inom planerad tidsram. Det fredsbevarande momentet ligger således i att operationsfriheten ska bevaras och att landet inte tidigt tvingas att kapitulera genom att sätta alla försvarsresurser på ett kort i ett skalförsvaret.

Invasionsförsvarsuppgiften, med dess tydliga mål att förhindra att en angripare får fast fot på svensk mark, är samtidigt en märklig konstruktion då den förutsätter att främst marin- och flygvapenresurser initialt utnyttjas mycket offensivt mot angriparen under det kritiska överskeppningsskedet men även mot angriparens efterföljande underhållstransporter i det fall landstigningen skulle lyckas. Man kan med fog ställa sig frågan vilka marin- och flygvapenresurser som skulle finnas kvar för den fortsatta striden efter förbekämpning och genomförda överskeppningsföretag?

Den här bilden av att ”knäcka den röda angriparpilen” har naglats fast hos politiker och hos allmänheten på ett förödande sätt. Kungl Örlogsmannasällskapet har inte lyckats att argumentera för sjöfartsskyddet som en vital del av sjöförsvaret. När det kalla kriget upphörde diskuterades öppet marinen roll för landets försvar som en konsekvens av att något hot om överskeppning inte längre förelåg.

Det är ett tydligt exempel på att Kungl Örlogsmannasällskapet har lyckats mindre väl att förklara att öppna sjövägar och hamnar är ett strategiskt mål – nämligen att överleva som nation – inte ett mål i sig självt. Detta strategiska mål är ju grundförutsättningen för alla andra militära aktiviteter på strategisk, operativ och taktisk nivå.

Den passivitet som Kungl Örlogsmannasällskapet visade vid periodens inledning, trots att sällskapet rimligen borde ha insett de långsiktiga och genomgripande conse-

kvenserna, är med dagens ögon faktiskt svår att förstå.

På motsvarande sätt fördes ingen debatt inom akademien när det beslutades att isbrytarflottan skulle bemannas med civil personal och utgå ur krigsorganisationen. Dåvarande chefen för marinen, viceamiral Bengt Lundvall, sjökartedirektören och isbrytardirektören argumenterade förgäves.

I en riksdagsmotion 1978/79:1423 av före detta lotsen och socialdemokraten Birger Rosqvist med flera riksdagsledamöter angavs att ”det har konstaterats att den militära bemanningsformen, med dess ideliga skiftningar av personal och många nybörjare, försämrar effektiviteten i fartygens utnyttjande. De senaste tillskotten i isbrytarflottan kostar 100–150 miljoner kronor styck. Det har konstaterats att civil bemanning skulle ge sysselsättning åt minst 700 man”. Det sista är naturligtvis en grov överdrift. Dagens bemanning av hela isbrytarflottan är i storleksordningen 100–120 man. Då fartygen var bemannade med värnpliktiga var totalbemanningen ungefär dubbelt så stor. Att de värnpliktiga skulle försämrade fartygens effektivitet är inte heller sant. Sant är dock att många sjöbefattningar för marinens befäl försvann och därmed även förutsättningarna att utnyttja isbrytarna som stödfartyg till stridsfartygen.

Även i andra ärenden av betydelse för sjöförsvaret, till exempel den civila bemanningen av sjömätarfartygen och nedläggningen av Fartygsuttagnings-kommissionen (FUK), saknas argumentation från KÖMS. Nu pågår arbete i högkvarteret att återuppta det viktiga arbetet i FUK.

Det går inte heller i TiS’ artiklar att se att akademien någon gång utifrån ett redan fattat försvarsbeslut har kommit tillbaka med stärkt argumentation inför nästa försvarsbeslut. Någon aktiv debatt och åtgärder för att långsiktigt försöka förändra inriktning-

en på de tagna besluten kan inte heller ses. Det är ett försiktigt och helt självpåtaget förhållningssätt.

Den argumenterande och utbildande expertrollen är viktig

Kungl Örlogsmannasällskapets ledamöter har en unik bredd av kompetenser och erfarenheter inom sjöförsvaret och de maritima näringarna. Syftet med akademiens verksamhet är alltså att följa och aktivt verka för utvecklingen av sjökrigsvetenskapen och sjöväsendet i allmänhet. Med modernt språk talar vi idag om de maritima näringarna i stället för sjöväsendet.

Under de senaste åren har akademien börjat att tillägga texten ”Sveriges Marina Akademi” under logotypen med texten Kungl Örlogsmannasällskapet. Detta är ett medvetet val för att sätta akademien på kartan och för att tydliggöra vår strävan att ta på oss en expertroll inom våra verksamhetsområden.

Den ambitionen har akademien arbetat efter under många år, men ambitionerna har ökat under senare tid. Expertrollen syns tydligast i argumenterande artiklar i såväl *Tidskrift i Sjöväsendet* som i rikstidningar samt vid genomförda öppna seminarier och konferenser. De verktyg som regelmässigt används för att stödja den ökade ambitionen är att ha en öppen del av de ordinarie sammanträdena och att utnyttja sociala media för snabb kommunikation.

Akademiens budskap är att den lika tidlösa som klassiska marina uppgiften, att i kris och krig hålla sjövägarna till och från Sverige öppna samt att skydda sjöfarten kusten runt, idag i ännu högre grad idag än tidigare är marinens raison d’être.

Uppgiften benämns sjöfartsskydd. Det är en uppgift som måste kunna hanteras av alla

sjöfartsberoende nationer. Uppgiften var viktig redan vid flottans grundande 1522 och har varit så ända fram till 1972 års ödesdigra försvarsbeslut. Nu gäller det för akademien att argumentera för att perioden 1972 till 2020 bara var en kort parentes. Det finns inget motsatsförhållande mellan uppgifterna invasionsförsvar och sjöfartsskydd. Att vid behov bekämpa angräparens sjötransporter är alltid en del av marinens uppgifter om och när behov av detta uppstår. Men sjöfartsskyddet är basen i de marina operationerna.

Kungl Örlogsmannasällskapet behandlar flera vitt skilda ämnen vilka alla påverkar vårt lands sjöförsvaret. Vi talar idag bland annat om strategi, operationer, taktik, organisation, utbildning, personalfrågor, vapentechnik, logistik, sjukvård, sjöfart och skeppsbyggnad.

Akademien har nyligen tagit fram ett antal faktaskrifter. *En Marin för Sverige* publicerades 2018. Ett fristående kompletterande kapitel om personalförsörjning publicerades 2019. Under 2021 kommer ett kapitel om de marina materielsystemen att publiceras. Faktaskrifterna är goda exempel på akademiens ambition att argumentera för och förklara grunderna till varför vi har en marin i vårt land och dess roll i sjöförsvaret. En kortare strategisk sammanfattning planeras också att ges ut under 2021.

Inför det viktiga försvarsbeslutet 2020 genomförde akademien flera riktade informationskampanjer. De riktade sig direkt till försvarsministern, till försvarsmaterielutredaren, samt till försvarspolitikerna och genomfördes i samband med de tre marinkonferenserna åren 2017, 2018 och 2019. Syftet var att öka kunskapen om och att argumentera för sjöförsvaret.

Akademien har även yttrat sig över ett antal SOU remisser där ”Maritimutredningen” (SOU 2012:48) och ”Gränser i Havet” (SOU 2015:10) är några exempel på att akade-

mien utifrån sin kunskap både kan yttra sig som en relevant marin akademi och därmed bidra till en lagstiftning som ligger i tiden. ”Gränser i Havet” föreslår en angränsande zon till vårt sjöterritorium och arbetet innehåller en exakt redovisning av gränserna för svenskt sjöterritorium. Beslutet ger nu den stadga som myndighetsutövningen till sjöss kräver.

Ändring av stadgarna

År 2012 fattade ledamöterna beslut avseende nödvändiga ändringar av akademiens stadgar. Stadgarna fram till och med 2012 angav att ”antalet ordinarie ledamöter med högst 60 års ålder må ej överstiga 120”. Vidare att ”ledamöterna indelas i tre kategorier: hedersledamöter, ordinarie ledamöter och korresponderande ledamöter. Till hedersledamot eller korresponderande ledamot kan jämväl utländsk medborgare, som fyller motsvarande krav, väljas”.

Den här ordningen visade sig inte vara tillfyllest. Vid ett sammanträdesbeslut, till exempel om styrelsens ansvarsfrihet för ett visst räkenskapsår eller i invalsfrågor, hade bara svenska hedersledamöter och ordinarie ledamöter rösträtt. Detta innebar att på beslutande sammanträden fick den svenska ordinarie ledamoten rösta, men inte den svenska korresponderande ledamoten. Det var både orimligt och otidsenligt.

Efter en omfattande beredning av en särskilt utsedd stadgegrupp, ändrades flera stadgar och tillämpningsföreskrifter. Avseende ledamotskategorierna ändrades dessa så att till ordinarie ledamot kan endast väljas en svensk medborgare och till korresponderande ledamot kan endast väljas en utländsk medborgare. Samtliga svenska korresponderande ledamöter överfördes till att vara ordinarie ledamöter. Antalet ordinarie ledamöter får inte överstiga 280. Åldersgränsen om 60 år

togs bort. Regeringen fastställde den 5 juni 2013 de ovan beskrivna nya stadgarna.

Omkring 80 svenska korresponderande ledamöter överfördes genom stadgeändringen till ordinarie ledamöter. Det medförde att antalet ordinarie ledamöter inledningsvis kraftigt översteg den beslutade nivån 280. Akademien valde trots detta, att årligen invälja cirka fem nya ordinarie ledamöter för att sakta svänga in mot den angivna nivån. I skrivande stund (oktober 2021) uppgår antalet ordinarie ledamöter till 304.

Biblioteket

Hösten 2009 tillsattes en arbetsgrupp för att utreda och föreslå hur akademiens bibliotek borde utvecklas. Under ledning av dåvarande bibliotekarien, ledamoten Bo Wranger, lämnade arbetsgruppen sin slutrapport 2010. Gruppen konstaterade bland annat att akademien allt sedan grundandet 1771, har haft målsättningen att öka kunskap och bildning inom officerskåren. Det har uppnåtts bland annat genom att anskaffa böcker, kartor, sjökort och handlingar. Biblioteket är därmed en grundpelare i akademiens verksamhet.

Vid grundandet av Kungl Örlogsmannasällskapet var biblioteksverksamhet sinnenbild för hur kunskaper skulle kunna föras vidare, både till andra grupper i samhället och till kommande generationer. Det är därför som akademien skapade ett bibliotek och började bedriva biblioteksverksamhet. Det är vår vetenskapliga och utbildande uppgift att öka kunskapen om sjökrigskonsten och den civila sjöfarten som har givit oss status som kunglig akademi.

Kungl Örlogsmannasällskapets bibliotek är ett idag levande bibliotek och ett synligt bevis på vår tradition och historia. Det är också ett kulturarv som bör vårdas ömt. Helt enkelt för att det är så unikt. Ingen kan idag starta ett liknande bibliotek, med sådana

rariteter och proveniensvärden av intresse för den bredare akademiska forskningen. Men för att det inte bara ska bli ett museum som speglar en tid som flytt, måste biblioteket och dess verksamhet hållas levande. Av detta skäl fastställdes en ny verksamhetsidé för biblioteket. Akademiens bibliotek ska:

- i första hand utgöra ett marint- och maritimt forskningsbibliotek,
- i andra hand vara publikt tillgängligt.

Den tid är nu förbi då kaffedrickande officerare efter lunch eller middag på Sjöofficermässen i Karlskrona kunde besöka biblioteket för att läsa dagens tidning eller några försvarstidskrifter. Idag visas biblioteket på begäran av särskilda värdar.

Biblioteket är idag anslutet till LIBRIS (LIBRARY Information System) som är en gemensam svensk datoriserad samkatalog för ett stort antal svenska bibliotek, i huvudsak universitetsbibliotek. Informationen i LIBRIS utgörs av öppna data. Bibliotekarien med sin personal, bland annat med en professionellt utbildad bibliotekarie knuten till biblioteket, besvarar idag ett stort antal forskningsfrågor från forskare världen runt.

Biblioteket innehåller ca 12 000 titlar omfattande ca 15 000 olika band. Därutöver finns cirka 2 000 äldre sjökort och kartor.

I biblioteket finns idag flera rariteter. Till exempel vår äldsta bok *Den danske Söraet* (från 1590), samt några av originalsjökorten från Vegaexpeditionen 1878–1880 vilken fann och seglade igenom Nordostpassagen.

De här rariteterna har stort historiskt värde och måste hanteras på ett professionellt sätt. Det är kostsamt att vårda och arkivera. Sedan många år tillbaka har biblioteksverksamheten kunnat genomföras med generösa stöd från familjen Wallenbergs olika stiftelser. Akademien uttrycker sitt varma tack för detta ovärderliga stöd till bibliotekets verksamhet.

Sedan ett antal år finns en särskild fond, den Falkengrénenska biblioteks-fonden. Fonden är uppkallad efter viceamiralen, riksrådet m m Christoffer Falkengrén (1722–1789) som var Kungl Örlogsmannasällskapet förste hederspreses och som fick invalnummer 1.

Biblioteksverksamhet är en av akademiens tre hörnpelare (sammanträden, bibliotek och *Tidskrift i Sjöväsendet*). Stadgarna anger att akademien bedriver biblioteksverksamhet genom egen försorg. Biblioteket ska hållas samlat och vara tillgängligt för forskning.

Den långsiktiga målsättningen med den Falkengrénenska fonden för biblioteket är att den på sikt, ska kunna bidra till att göra verksamheten i biblioteket mindre beroende av ekonomiska bidrag. Sådant stöd kommer dock givetvis fortsatt att sökas.

Bildarkivet

Akademiens bildarkiv är en del av bibliotekssamlingarna. Det innehåller närmare etthundratusen fotografier, bilder och ritningar på örlogsfartyg och är numera placerat vid Kungl Krigsarkivet. Placeringen är en framgång som har ökat förutsättningarna för vård, gallring av dubletter och för att öka tillgängligheten för forskningen. Bildarkivet är idag fritt tillgängligt för forskning och kostnadsfritt att utnyttja. Källan ska dock anges vid publicering.

Tidskrift i Sjöväsendet, TiS

Vår tidskrift gör inte anspråk på att vara en vetenskaplig tidskrift, men den tecknar en samtidsbild av vad som diskuterats i akademiens olika vetenskapsområden inom områdena strategi, operationer, taktik, organisation, utbildning, personalfrågor, vapentechnik, logistik, sjukvård, sjöfart och skeppsbyggnad. För den maritima forskningsintresserade erbjuder TiS en rik källa att ösa ur.

Tidskriften utkommer normalt med fem till sex nummer per år. Den långsamma utgivningstakten gör tidskriften olämplig för debatt, även om sådana inslag förekommer. Tidskriftens redaktör har till exempel inbjudit yngre befäl i marinen och de politiska ungdomsförbunden att skriva om hur de anser att marinen ska utvecklas.

En viktig kulturgärning slutfördes 2015. Då avslutades projektet att till digitala data skanna samtliga nummer av TiS sedan den första utgivningen 1835. Det innebär att det idag är möjligt att läsa alla i TiS publicerade artiklar via akademiens hemsida.

Sedan ett antal år finns en särskild fond, den Gynterska fonden, för *Tidskrift i Sjöväsendet*. Fonden är uppkallad efter överkommissarie Sven Wilhelm Gynter (1796–1873) som var *Tidskrift i Sjöväsendets* första redaktör åren 1836–1839. Sven Gynter invaldes i Kungl Örlogsmannasällskapet år 1835 med invalnummer 105. Utgivningen av *Tidskrift i Sjöväsendet* utgör en av KÖMS tre hörnpelare i likhet med sammanträden och biblioteket.

Konsten

Akademien äger en stor konstsamling med originalbilder, oljemålningar, gipsmedaljonger med mera. Några av verken är utlånade till försvarsdepartementet och merparten till Försvarsmakten i Karlskrona. Ett stort antal verk finns också på sjöofficermässen i Karlskrona. Ett fåtal verk finns på kansliet i Stockholm.

Styrelsen uppdrog 2014 till bibliotekarien att originaltavlor och bilder ska skannas. Högkvalitativa kopior ska sättas in i ramarna och originalen ska därefter förvaras i den så kallade ett-bladssamlingen i KÖMS' arkiv samt skannade filer införas i LIBRIS. På detta sätt förvaras bilderna i säker arkivmiljö som annat kulturhistoriskt värdefullt material och kostnaderna för vård minskar.

Kungl Örlogsmannasällskapet i medierna

Den utbildande och argumenterande expertrollen som akademien eftersträvar för att göra avtryck i debatten om sjöförsvaret, kräver att akademien synliggörs. Under de senaste tio åren har styrelsen för att stötta verksamhetsmålen arbetat efter en kommunikationsplan där olika mediaavrop planeras, genomförs och bokförs. Avropen görs vid flera tillfällen under året. Alltid när nya ledamöter väljs in, då belöningar utdelas och i samband med inträdesanföranden av nya ledamöter. Därutöver brukar artiklar skrivas i samband med försvars- och säkerhetspolitiska händelser av vikt. Artiklarna sänds till riks- och regionalmedier som dömer av och nyhetsvärderar utifrån sina respektive nyhetskriterier.

Modern kommunikation kräver snabbhet och korrekthet. Kungl Örlogsmannasällskapet kommunicerar idag bland annat via pressmeddelanden och hemsidan där till exempel information om nya ledamöter, medaljörer, akademiens konstsamling och vår samlade information om *af Chapman* med mera har lagts ut. Protokoll vid akademiens sammanträden läggs alltid ut på hemsidan i direkt anslutning till genomfört sammanträde.

På hemsidan kan även akademiens snabba kommunikation via twitter läsas. Twitter är en social nätverkstjänst och mikroblogg där man skriver meddelanden, så kallade tweetar. På twitter kommenteras artiklar och händelser med några korta ord. De 280 tecken som meddelande maximalt rymmer kan kanske uppfattas som torftigt för en akademi, men de snabba budskapen förstärker och synliggör akademien som en modern expertkommentator. På motsvarande sätt används andra sociala medieplattformar som

till exempel LinkedIn. Akademien strävar i alla led efter expertrollen.

Den Coronapandemi som drabbade Sverige under åren 2020–2021 tvingade även akademien till extra ordinära åtgärder och ny-tänkande för att hålla igång verksamheten. Sammanträdena som är en av akademiens hörnpelare kunde inte genomföras fysiskt, då detta stred mot myndigheternas förbud mot publika möten. Det ledde till att akademien började genomföra sammanträden med endast några få ledamöter ur styrelsen samt aktuella talare på plats i en lokal. Ledamöterna ansluter sedan till sammanträdet via internet och en digital mötestjänst. Det här har visat sig vara ett framgångsrecept då antalet deltagare i sammanträdena har ökat markant. Det är imponerande och givande när ledamöter i Finland, Frankrike, Norge, Storbritannien, USA och i Sverige samtidigt deltar i ett sammanträde.

När pandemin väl har upphört kommer vi att fortsätta att genomföra blandade sammanträden med såväl fysiskt deltagande som deltagande via internet och digital mötestjänst. På det sättet hoppas vi på ett fortsatt stort och ökat deltagande vid våra aktiviteter. Ett stort deltagande är viktigt då akademiens relevans och påverkansmöjligheter utslutande baseras på ledamöternas engagemang.

KÖMS' belöningar

Då de nya stadgarna fastställdes av regeringen år 2013, hade en ny belöningsform tillförts, akademiens medalj i brons. Sällskapets bronsmedalj i Kvinnoförbundets för Sveriges Sjöförsvars anda utdelas på förslag från respektive förbandschef i marinen till gruppbefäl, soldater och sjömän i marinen som utmärkt sig för framstående duglighet och föredömligt kamratskap.

Medaljen delas ut årligen i samband med högtidssammanträdet. Den här belöningen

är mycket uppskattad av de belönade och den bidrar genom de mediaavrop som akademien gör i samband med utdelningen på ett påtagligt sätt till att sprida kunskap om akademien.

En annan uppskattad belöningsform är den betydande penningbelöning akademien årligen tilldelar främste elev vid specialistofficersutbildningen.

Akademien belönar även genom att dela ut stipendier ur den så kallade Tamms fond för vetenskapligt arbete inom sjötaktik. Här inräknas även arbeten innefattande utvecklingen av vapenbärare, vapen och de områden, navigation, sjöfart och den maritima miljön som kan kopplas till sjötaktiken.

Syftet är att stipendiat ska genom studier, resor etcetera på vetenskaplig grund utveckla ett delområde inom ovan angivna områden.

Tävlingsskrifter och uppsatser av elever vid Försvars- och Militärhögskolan

Akademien inbjuder årligen hugade personer att lämna in tävlingsskrifter. Det är en viktig del av akademiens verksamhet syftande till att öka intresset för att i skriftlig argumenterande form uttrycka åsikter om sjöförsvaret eller andra ämnen inom akademiens verksamhetsområden. Välskrivna tävlingsskrifter belönas.

Akademien belönar även elever vid Försvarshögskolan och Militärhögskolan. Belöningarna delas ut för särskilt välskrivna uppsatser. Vi överprövar inte skolornas bedömningar utan akademien bedömer dess relevans ur ett sjöförsvarsperspektiv. Vi vill genom belöningarna uppmärksamma och uppmuntra till fortsatt skrivande. Vidare vill vi informera eleverna om att akademien finns och vi vill tillföra substansvärde till Försvarsmakten.

Kungl Örlogsmannasällskapet in i framtiden

De senaste åren har arbetet inom akademien intensifierats med syfte att nå positionen som Sveriges marina akademi. Akademien är dess engagerade ledamöter. I ledamotskretsen finns ett stort antal experter inom en mängd olika verksamhetsområden. Dessa experter måste akademien använda för att vi ska uppnå positionen som en efterfrågad opolitisk expertorganisation.

En 250-årig akademi som Kungl Örlogsmannasällskapet måste samtidigt låta verksamheten vara riktad mot framtiden. En viktig förutsättning för att vårt arbete ska vara helgjutet är dock att all erfarenhet från de gångna åren noga tas till vara. Fakta, baserad på erfarenhet och vetenskap, måste vara grunden för all vår verksamhet.

Kungl Örlogsmannasällskapets verksamhet syftar än idag till att med förstånd och styrka argumentera för den viktiga strategiska kopplingen mellan sjöförsvaret, sjöfart, miljö, och välfärd. Det är i den andan akademien, som ett fritt vetenskapligt forum, målmedvetet ska verka för att de marina stridskrafterna ska vara en viktig del av vårt totala försvar. Vårt arbete ska präglas av en strävan att belysa marinens betydelse för vårt samlade försvar och för vår folkförsörjning. Idag, 2021, är marinens uppgifter och resurser inte i balans, det måste akademien bidra till att förändra.

Lyckas vi i denna vår strävan, kommer arbetet bidra till stabilitet, fred, säkerhet och utveckling, samt att skapa välstånd i enlighet med det latinska uttrycket *Mare conjugit – non separat* (havet förenar – skiljer icke).

Författaren är kommandör, ledamot av KÖMS och dess sekreterare.